

léma összetett, a feleletek sokfélék lehetnek. Egy mindenesetre nyilvánvaló: az, amit eszmei felülépitménynek neveznek, hű tükrözője a gazdaság-társadalmi adottságoknak. Az új német imperializmus törölte szótárából a humanizmus fogalmát és szavát s ebben csak következetes volt. Németország legújabbkori politikai történelme nem a humanizmus jegyében valósul meg, s programmatikus antihumanizmusa csupán egyenértékű kifejezője mai hatalompolitikai rendjének és célkitűzéseinek, miként az első, vagy a második weimari korszak is megfelelően ábrázolta az akkori politikai-társadalmi állapot eszmei kifejezéseit.

Thomas Mann írja, hogy az emberi humánumon kívül egy másik vele egyivású, halhatatlan principium is lakozik az egyéni lélekben: az ösztönök, az állati világa. A modern lélektani kutatás eljutott arra a megismerésre, hogy miként a „civilizált“ egyén életében is előfordul visszafejlődés, „regresszió“ már túlhaladott fejlődési fokokra, úgy a közületek életében is észlelhető a regresszió tüneténye. Tömeglélektanilag ez a regresszió nem egyéb, mint a regredáló tömegegyedek kollektív megjelenési formája. Egy társadalmi rendszer, amely nyíltan és bevallottan az ösztönfelszabadításra alapoz, s az ösztönök felkelését, az ösztönlázadást hirdeti, mindaddig eredményes lesz, amíg a társadalmi lét nem az ösztönök kulturális átszellemítésével, hanem az elfojtás primitív eszközeivel nevegi egyedeit. És ez a körülmény rendkívül megkönnyíti az antihumanumra alapozott társadalmi mozgalmak munkáját, „Nem adhatok mást, mint a mi a lényegem“ — ez a költői szólam az imperializmus lélektanára is érvényes. Hódításhoz, háborúhoz nem csak fegyver kell, hanem harcias, háborús mentálitás is. A reális hatalompolitikai törekvéseknek megfelelő lelkialak kialakítása nem kevésbé fontos, mint akár maga a katonai felkészültség. Nem véletlen, hogy a mai németiség, vagy azok vezetőinek Hitler, s nem Goethe az eszménye. Igaz, van egy másik Németország is, amelyet másokkal együtt, ma a legméltóbban Th. Mann képvisel, aki a nemzetiszocialista totalitással szemben a humánium elévülhetetlen és lebírháthatatlan totalitását hirdeti. (N. B.)

MAI KULTURKRÓNIKA

I.

Zord időkben érzékenyebbek vagyunk. Holott edzettebbnek kellene lennünk. Az utolsó év sok mindent lenyuzott hét vékony bőrünkéből. Az utókornak meg kell tudnia, hogy a szabadság megtartása sokkal, de sokkal nagyobb erőpróba, mint annak kivívása. A szabadság jöhet égből és földből egyaránt. Nagy roppanások, belső és külső kataklizmák, éhség, lerongyolódás vagy a légkör telítődöttsége könnyen robbanhat a szabadság születte felé. Ezerkilencszáztizennyolc végén a gazdaság és a lélek egyként kettérepedt. Nagyobbik fele a léleké maradt s megindulhatott mindenfelé a világba, hogy magának tartós szabadságot keressen. Az indulás jó volt, a beérkezés siralmas. Európa gyarmatbirodalmakban gondolkodott. A kicsinyek és nagyok egyaránt azt féltették, ami a másé s a magukét elherdálták, sárba tiportatták. A megmaradt gazdagok még gazdagabbak lettek, a szegénység csoszogott és nem tudott roppant testével mit kezdeni. A vérengző husevők, most szívosán elharapdálták a szegénység növényevőit. A szabadság gyenge pipehujját éppen tehetetlen irombasá-

gukban legelték le azok, akik bajvivásban, fortélyosságban, könnyű mozgásban és tudásban messze elmaradtak évszázados ellenfeleik mögött. A francia forradalom és a tizenkilencedik század felvilágosodása után, szégyen a huszadik század második fordulójára. Akik megfogják érni e fordulókeleléseinek kifakadását részegre tántoroghatják magukat a szabadság mámorában, de egyként bűnöktől roskadozva mea kulpázhatnak, mert Középeurópát évtizedig vagy évtizedekig is kinezni engedték. Akik világbirodalmakban gondolkodnak, egészen bizonyos, hogy a taktika leghidegebb, legdermesztőbb jégsarkait körözik, egyként játékosok hidegre és melege és végeredményekben számolnak. De mi földi apróságok vagyunk. Kis országok csenevész gyermekei, akik a nagy játékosok bájait saját testünkön látjuk stigmaként kiütni. Minden nap és minden héten és kedden esténként, amikor a stigma egészen átmedvesedik és olyanokká gyengülünk, mint a vérehulló fecskéfű...

Az utókornak meg kell tudnia, hogy a kis népeket még ezerkilencszázharminckilencben is úgy forgatták, úgy igazították, hogy a gyarmatbirodalmakban gondolkodók tényérjain elnyelésre kész falatok legyenek. Valóságos bosszantották és ingerelték egymást, hogy ki, mikor, mit fog lenyelni a kisebb országok és népek közül. Volt eset, — nem egyszer, — hogy az egyik nyeldekklő fél ujjait már rárakta a tényérra. Lassan tempósan megtapogatta az áldozat nyakát és száját nagyra nyitotta. Erre megindultak a Warma csináló dobok, az ellenfél az asztal körül futkosott és olyan nagy zajt vert az egész világon, hogy a nyeldekklő, — zavarta leendő emésztésében, — mosolyogva kissé hátrébb húzódott. De négy hónap múlva irtózatossal csizmáival ismét előre lépett. Akkor már lenyelhetett mindent, amit akart. Akik csak végeredményekben számolnak könnyedén átsegítették a falatot ellenfeleik szájába, akik ezt vagy azokat haladéktalanul lenyelték. Felmerül önkéntelenül a kérdés: ki a bűnösebb? De Ők röviden egymás között csak afőlött vitakoztak, hogy fel kell-e osztani újra a világot vagy sem? Jó-e a dömping vagy rossz? Jár-e a nagy, de rossz népeknek gyarmat vagy sem? Sok hadiszerral sokra lehet-e menni vagy kevésre? Mit töltenek inkább a héliummal, harci léghajókat-e vagy közönséges dunyhákat? De abban, mint „természeti törvényben“ feltétel nélkül megegyeztek, hogy behemót nagy testeknek, különleges belső lelki-kényszer esetén lehetséges és előállhat a visszatarthatatlan nyeldekklési ösztöne. Erkölcsi érzékenységük mégsem maradt tétlen, mert az orvosi tudományból felhozott példákkal sokan igazolni próbálták, hogy évente kétszeri nyeldekklés gyomorrontáshoz vezethet.

És mit tettek az elnyelésre ítélték? Voltak közöttük, akik észre sem vették, máris az óriási has mélyén pihentek. Voltak, akiknek még idő adatott a latolgatásra, ezek nagyrésze arra az eredményre jutott, hogy legkellemesebb lesz a szelid engedelmisség és a mértéktelen alázat. Hítéletből vett példákkal igazolták, hogy a türelem és a szenvedés az egyetlen szer, amivel minden fajta nagy étvágyat el lehet csillapítani. A türelem és a szenvedés kifelé, a türelmetlenség és a szenvedély befelé. Szó sincs róla: legtöbbször nem saját elhatározásukból cselekedtek. Időnként szorongatták a torkukat is. Tlyenkor felajánlottak marhát, kincset szegénységet, zsidót, a föld nedveit és minden gyógyfűvét, az állampolgárok közötti szakadást, egyrészüknek a biztos kiűzetését, ipart és kereskedelmet, a könyörületre való ráhatás minden módját, csak hogy pusztá életüket

megmentsék. A szegény emberek szegény kis kincseit egy darabig el is fogadták a nyeldeklok. A többről most ne beszéljünk. Majd elválnak.

És mit keres a nagy tétel között Remenyik Zsigmond?

Remenyik Zsigmond most kivándorol Amerikába.

Remenyik Zsigmond, író és költő, régi magyar nemesi család sarja, a szegények és megaláztatottak megvesztegethetetlen harcosa, az emberi humanum jogosságának konok hirdetője, a függetlenség és szabadság elválogathatatlan csökönyöse. Mit akar ő? Miért megy, hova megy, mit nem lát már célnak és értelemnek? Mi tudjuk, hogy vissza fog jönni, tudjuk, hogy lélekzési változásra van szüksége, mert ez az áporodott levegő nem az ő tüdejének való. De mondja csak el ő, hogy akar, mint akar, miért akar? Sokkal hivatottabb nálunk. Mi legfőleg megrendülve és kicsit irigykedve, de minél előbb visszakövetelve nézünk utána. (Pap Gábor)

III.

Kedves Barátaim,

szeretném a „bucsu“ teatralitását kellő értékére leszállítani. Egy író és gondolkodót egyébként sem kötelez bucsuzkodásra az aféle jelentéktelen semmiség, hogy lakóhelyét, tartózkodási terepét egyik faluból egy másik faluba helyezi át. Irók, akár a vándormadarak, mindig hajlamosak voltak csavargásra és vonulásra, ha nem tévedek, magam esetében is csak ezt igazolhatom. Tizennyolc évvel ezelőtt is volt egy pont életemben, midőn nem tudtam ellentállani ennek a csavargási és ismerkedési váagnak, akkor dél felé vettem utamat, most pedig észak felé. Ez az egész különbség, se több, se kevesebb. Egyébként, ha teljes kívánok lenni, — mint ahogy mindig és mindenben a teljességre törekedtem határozott erőimmel, — be kell vallanom, akkor is félelemmel és szorongással indultam utnak. Ma sem érzek egyebet félelemnél és szorongásnál. Gyökereim Európához tulságosan mélyrebocsátottak, néha még azt is hiszem, hogy ha csak átmenetileg is, de gyengiteném e gyökereket, elvagnám és megsemmisíteném életem minden értelmét. Még arra is hajlandó vagyok, hogy Európánkat úgy szeressem, amilyen, tehát még mai züllött állapotában is. Ez természetesen hűséget és nagylelkűséget tételez fel, de ha egyébben nem is, de hűségből és nagylelkűségből mindig sikerült példát mutatnom, életemet és munkásságomat mindig e két erény vezette szakadékokon és hozótokon át végső célja felé. E hűség és nagylelkűség készít rá egyben, hogy kedvelt földrészünket ne csak hogy ne feledjem, de emlékéit egy pillanatra sem feledjem és hozzá mindig és mindig visszavággyak. Mint szorgos és törekvő embernek, mint lelkiismeretes és igyekvő írónak azonban be kell vallanom, hogy az *európai élet gyakorlata* elzüllesztette valaha lankadatlan hitt erőimet. Hit, eszmények, nyugalom, becsület és tisztesség hijján alig látnám tovább az értelmét életemnek, — ezek a boldonságok pedig Európánkban az utolsó évtized alatt meglehetősen elveszítették ázsiójukat. Lassan, legalább is úgy tűnik e pillanatban, hogy lassan ki is mentek a divatból, lassan feledésbe mentek, egynéhány mániákus emlékezik már csak hírükre, köztük én magam is. De a kellő gyakorlat hijján, hisz csak elvétve és titokban alkalmazhattuk, gyakorolhattuk, már akik alkalmazták és gyakorolták e régi és ősi erkölcsi műveleteket, zárt falak között, zárt szobákban, néha baráti körben, de meglehetősen titokban és kellő környezet hijján. Már úgy éreztem, hogy